

İSTANBUL'DAKİ KOMÜNİSTLER KURTULUŞ SAVAŞI'NA KATKIDA BULUNDU MU?

28 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Türkiye Komünist Partisi'nin 1925 yılında gerçekleştirilen Akaretler kongresine kadar, Türkiye'de birbirinden büyük ölçüde bağımsız olarak faaliyet gösteren İstanbul Komünist Grubu (Şefik Hüsnü ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası), Ankara'daki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 10 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Fırkası bulunuyordu. İstanbul'da komünistlerin etkili olduğu Beynelmillel İşçiler İttihadı ve Ermeniler'in Hınçak partisinin kalıntıları da 1925 yılındaki birleşme sürecinde yer aldı.

Bu örgütlenmeler doğrudan veya dolaylı biçimde Komünist Enternasyonal'in belirlediği çizgide faaliyet gösteriyordu.

Komünist Enternasyonal, 1920 yılı Temmuz-Ağustos aylarında toplanan İkinci Kongresi'ne ve Kızıl Ordu'nun Polonya yenilgisine kadar, Avrupa'da devrim gerçekleştirme umuduna odaklanmıştı. Anadolu'daki mücadele ancak Sovyet Rusya'nın Kafkaslar politikası ve Boğazlar nedeniyle önemliydi. Sovyetlere maddi, ideolojik ve siyasi olarak bağımlı bulunan komünistlerin Anadolu'daki kurtuluş mücadelesine ve Mustafa Kemal Paşa'ya bakışları da bu çerçevede biçimlendi.

Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul'da üç komünist örgütlenmeden söz edebiliriz.

Birinci grup, 1919 yılında Sovyet Rusya'dan İstanbul'a gönderilen ufak bir gruptu. Bu grubun 19.6.1919 tarihinde İstanbul Bolşeviklerinin Rusya Şuralar Hükümetinin Komünist Bolşevik Moskova Merkez Komitesi'ne raporunu "Eski TKP ve Hayal Dünyası" yazımda vermiştim. Bu ufak grup herhalde kısa sürede hiçbir iz bırakmadan dağıldı gitti.

İkinci grup, çoğunluğunu azınlık sosyalistlerinin kurduğu ve genellikle azınlık işçileri üye kaydettikleri Beynelmillel İşçiler İttihadı idi. Bunların Kurtuluş Savaşımız ile bir ilgisi olmadı. Bunların kalıntıları 1925 yılında TKP'ye katıldı.

Üçüncü ve iz bırakan üçüncü grup, Şefik Hüsnü'nün başını çektiği İstanbul Komünist Grubu ve onun legaldeki uzantısı olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası idi.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, daha önce Almanya'da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın Türkiye'de canlandırılmasıydı. Almanya'daki bu yapı içinde yer alan bazı sosyalistler (Vehbi Sarıdal, Sadık Ahi ve diğer bazıları) Kurtuluş Savaşı başlayınca Anadolu'ya geçtiler ve bir süreç içinde Mustafa Kemal Paşa'nın kadrosu içinde yer aldılar; Sovyet Rusya'ya bağlı ve her açıdan bağımlı bir yola girmediler.

1925 yılında TKP'nin Akaretler Birleşme Kongresi'nde bir de Ermenilerin Hınçak örgütünden bazı kişilerden söz edilmektedir. Ancak bunların da Kurtuluş Savaşı yıllarındaki tavrına ilişkin (bildiğim kadarıyla) yayımlanmış bir kaynak yoktur.

Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul komünistlerinin tavrı sorgulandığında akla gelen, İstanbul Komünist Grubu ve onun legaldeki uzantısı Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ve onun önderi olan Şefik Hüsnü'dür.

Şefik Hüsnü, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'ya geçmedi. Anadolu'ya bir yardım veya destek sağladığına ilişkin de somut ve güvenilir bilgi yoktur. Bazı kişiler, İsmail Bilen'in yakın akrabası Baba Mehmet'in Kurtuluş Savaşı'na katkılarından söz etmektedir. Ancak 24 Temmuz 2024 tarihinde yayımladığım "Laz İsmail'in Baba Mehmet'i Devlet Görevlisi

miydi?" yazımda belirttiğim gibi, bu kişi de komünistlerin arasına sokulmuş bir devlet görevlisiydi.

Şefik Hüsnü'nün Kurtuluş Savaşı'na katılmaması konusunda Mihri Belli'nin bir açıklaması vardır:

"Şefik Hüsnü'nün Anadolu'ya geçip devrimci eylemini orada yürütmesi, en doğru davranış değil miydi? (...) Bu satırların yazarı bu soruyu Şefik Hüsnü'ye sormuştur. Cevabı özet olarak şu oldu: 'Proletaryanın yoğun olarak bulunduğu tek merkez İstanbul'du. Biz, nerede proletarya, orada biz, diye düşündük. Önümüzde Sovyet devrimi örneği vardı. Rusya'da devrim şehirlerde başlamıştı, köylere sonra yayılmıştı. Ve Rus Devriminde tek temel güç işçi sınıfıydı. Bu düşüncelerle İstanbul'da kaldık. Biz, o zamanlar, böyle düşünüyorduk. Ama ben kendi hesabıma şimdi başka türlü düşünüyorum. Ankara'ya gitmemiz doğru bir davranış olacaktı. Mustafa Kemal ile, hiç değilse ilk yıllarda, daha geniş bir güçbirliği sağlanabilirdi. Üstelik kendisiyle hemşehriydik. Birçok müşterek dostlarımız vardı. Bizde bu gibi kişisel bağlar, kısa vadede de olsa, etkili olabilir.' " (Adem Kalfa (Mihri Belli), *Türk Solu, Dünü Bugünü*, Föfattares Bokmaskin, Stokholm, 1986;89)

Şefik Hüsnü'nün gösterdiği gerekçe pek inanılır değildir. Sovyet Rusya'ya ideolojik ve politik olarak bağlı bulunan İstanbul Komünist Grubu'nun İstanbul'da kalması, Komintern'in Avrupa'da devrim beklentisiyle ve Sovyet Rusya'nın İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na verdiği önemle açıklanabilir. Şefik Hüsnü ve İstanbul Komünist Grubu, Anadolu'da çok büyük fedakarlıklarla sürdürülen Kurtuluş Savaşı'na katılmamakla, geleceklerini kararttılar. Hele, Kurtuluş Savaşı'na katılmamalarına ve küçücük bir grup olmalarına rağmen, zaferi küçümsemeleri, akıl öğretmeye ve büyük iddialarda bulunmaya kalkışları, işlerini daha da zorlaştırdı.

İstanbul'da 1919 Ekim'inde yapılan bir toplantıda Spartakistlerden Berlin Darülfünunu talebesi İhsan Raif Bey'in konuşması (İkdam, 25 Ekim 1919) şöyleydi: "Türk milleti harp istiyor dediler. Irak'ın kumlarında, Çanakkale'de, Kafkas'ın dağ tepelerinde ameleleri öldürdüler. (...) Amele, sen düşmanını tanı. Senin düşmanın Rum, İngiliz, Fransız değildir. Dünyada senin düşmanın, sermaye sahipleridir. (...) Biz milliyetçi fırkalar istemiyoruz." (Erden Akbulut-Mete Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012;57-58*)

Şefik Hüsnü tarafından yazılan 31 Mayıs 1921 tarihli "İstanbul Komünist Grubu'nun Komünist Enternasyonal III. Kongresi'ne Rapor"da şu değerlendirme yapılıyordu:

"Kimi zamanları acılı 18 aylık bir deneyimden sonra, gerek Türkiye'de, gerek Rusya'da ve hatta kıtamızın diğer ülkelerinde, milliyetçi yöneticilerin proletarya diktatörlüğüne ve Sovyet cumhuriyetine karşı iğrenme ve antipati duyduğu konusunda en küçük bir tereddüt taşıyan bir komünist kalmış olamaz. Bu milliyetçi devrimcilerin size yaptıkları konuşmalarda her zaman şöyle sözlere rastlayabilirsiniz: 'Sovyetler Rusyası! Evet onu İngiliz emperyalizmine karşı bir korkuluk gibi kullanıyoruz. İngiliz emperyalizminden asgari varoluş hakkımızın kabulünü elde ettiğimiz gün, o sizin kutsal Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'ne ilk fırsatta tekme basmakta bir saniye bile geç kalmayacağız!' İşte daha sonra kanlarının son damlasına kadar sağlamayı umdukları memeleri süt dolu gerçek koyunların – Türk köylülerinin toprağını savunma kutsal hakkını kendilerinde gören bu sahtekarların büyük çoğunluğunun içinde taşıdığı düşünce, özetle, budur. (...) Ne yazık ki İKG içinde de samimiyetinden ve dürüstlüğünden şüphe duyulamayacak kimi yoldaşlar, anlaşılması pek kolay olmayan nedenlerle, bizlerin bu tür

milliyetçilerle işbirliği yapabileceğimiz, en azından yan yana çalışabileceğimiz görüşünü ileri sürme eğilimindedir.” (Erden Akbulut-Mete Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne, 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012;105-106*)

İdeolojik ve siyasi olarak Sovyet Rusya’ya bağlı komünistler İstanbul’da 1922 yılında 1 Mayıs vesilesiyle bir bildiri yayımladılar. Bu bildiri de Anadolu’da sürdürülen bağımsızlık savaşına hiç değinilmiyor, bu mücadeleye destek verilmiyordu. Halbuki 1921 Eylül’ünde Sakarya Savaşı kazanılmıştı ve Büyük Taarruz’a hazırlanıyordu. İstanbul’daki komünistler ise Anadolu’daki bağımsızlık mücadelesine değil, Sovyetler’e odaklanmıştı. İstanbul’daki komünistlerin 1 Mayıs bildirisi şöyle bitiyordu: “Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılabı! Bütün kuvvet işçilere!”

Komünistlerin 1922 yılında dağıttığı bir bildiri de şöyle bitiyordu: “Yaşasın İnkılapçı Türkiye Komünist Partisi! Yaşasın Sovyetler Rusyası ve Komünist Enternasyonalisi! Yaşasın Sovyetler Türkiyesi!” (Akbulut-Tunçay,2012;136-137)

1922 yılında İstanbul’da 1 Mayıs kutlamaları Hürriyet-i Ebediye Tepesi’nde yapıldı. Kutlamalarda Türkiye Sosyalist Fırkası adına Şakir Rasim, Şefik Hüsnü’nün Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adına da Sadrettin Celal birer konuşma yaptı. 1 Mayıs kutlamasını düzenleyen örgütlerin ortak bildirisinde “barış” isteniyordu; ancak Anadolu’daki bağımsızlık mücadelesine destek, emperyalizme ve Yunan saldırılarına karşı çıkış yoktu. Bildirinin ilgili bölümü şöyledir: “Anadolu harbi işçi ve çiftçi kitlelerinin menafiine [menfaatlerine] muvafık bir tarzda ve bu kitleler sermayedar pazarlıklarına alet edilmeden derhal nihayet bulmalıdır.” (Tunçay, Mete, 1923 *Amele Birliği*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2009;23)

Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Büyük Zafer’den sonra, 20 Eylül 1922 tarihli Aydınlık’ta yayımlanan “Anadolu Zaferi” başlıklı yazısında Kurtuluş Savaşı’nın başarısını şöyle küçümsüyordu:

“Bu şanlı savaş dolayısıyla pek çok yazılar yazıldı. Fakat önemli bir nokta sessizlikle geçiştirildi. Ezilenlerin yenmesini bütün basın yalnızca onların gösterdikleri hareketlere yordu. Oysa olayları dikkatle izleyenler diğer bir etkenin bizden yana çalıştığını fark etmişlerdir. Yunan ordularının çözülmesi, çürümesi denilen şey gerçekte nedir? Bunu kimse kendi kendine veya daha iyi bilenlere sormadı, bir yıldırım hızıyla gelişen Türk zaferini kolaylaştıran bu durumu Yunan sosyalistlerinin savaş aleyhindeki ve Yunan burjuvazisinin Yunan ulusuna karşı işlediği hıyanetler hakkındaki yaptığı şiddetli propaganda ve iki ulusu kardeşliğe doğru iten teşvik yollu yayınları sağlamıştır. Yunan ordusundaki işçi ve köylülerden kurulu birlikler dağılmış ve ‘Yaşasın Lenin!’ diye haykırarak subaylarının cesedi üstünden İzmir yönünde geri çekilmişse, bu Yunan Sosyalist Partisi’ne mensup savaşçıların korku bilmez gayretleri sayesinde olmuştur.” (Şefik Hüsnü, *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997;69)

Ancak Yunan komünistlerinin böyle etkili bir mücadelesinin olduğuna ilişkin hiçbir belge ve hatta hiçbir ciddi iddia bulunmamaktadır. Kurtuluş Savaşı çok büyük fedakarlıklarla, büyük bedeller ödenerek, cephede 9167 şehit ve 31.173 yaralıyla ve Mustafa Kemal Paşa’nın dehasıyla kazanılmışken, Kurtuluş Savaşı boyunca işgal altındaki İstanbul’da işgale karşı en küçük bir mücadele vermeden ve kendisini bir riske atmadan rahat bir hayat sürüp sosyalistlik yapan bir kişinin bu tür bir değerlendirme yapması ahlaki değildir.

Şefik Hüsnü'nün Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği kutlama mesajı şöyledir:

“İstanbul'un bilinçli işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının, bütün dünya proleteryanının yardımıyla, dünya emperyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alkışlamışlardı. Zaferden sonra asalaklar ve zalimler saltanatı yerine millet saltanatının geçmesi suretiyle yapılan siyasi devrim onları daha derinden sevindirdi. Bu münasebetle İstanbul aydınları arasında görülen gerici durumu nefretle kınar, ilericilik yolunda yapılacak mücadelede bütün emekçi sınıfının devrimcilerle sonuna kadar beraber olacağına inanır, ve yakın bir gelecekte işçi ve çiftçilerimizi hakiki kurtuluşa eriştirecek tek çare olan müşterek üretim ve mülkiyete dayanan sosyal devriminin olacağını kuvvetlice ümit ettiğimizi arz ile millet vekillerini tebrik ederiz.” (İleri, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995;292)

Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne yazdığı 4 Ekim 1922 tarihli raporunda illegal örgütlenmelerinin sürecini şöyle anlatıyordu:

“Bizi milliyetçilerden ayıran uçurumun üzerinde daha dün durmak zorundayken, onların muzaffer oldukları bugün bu uçurum daha da büyümüştür. Ve İtilaf devletleriyle bir barış anlaşması imzalar imzalamaz, İKG'ye (İstanbul Komünist Grubu, YK) bunların politikasına karşı var gücüyle mücadele etmek görevi düşecektir. Bu görevi yerine getirmek için, illegal teşkilatımızı muhafaza etmek ve gerektiği gibi yetkinleştirmek aşikar bir gerekliliktir.” (Akbulut-Tunçay,2012;215)

İstanbul Komünist Grubu'nun Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması mücadelesine hiçbir katkısı olmadı. Emperyalist işgal altındaki İstanbul'da işgale karşı en küçük bir direniş göstermeden, işgali kabullenerek İstanbul'da “sosyalizm” mücadelesi vermek Türkiye sosyalizm tarihindeki en büyük hatalardan ve lekelerden biridir.